

2. 2. Sociální příjmy domácností

- **Sociální příjmy domácností vzrostly o 58 %** Objem sociálních příjmů vzrostl z 258,7 mld. Kč v roce 2000 na 408,1 mld. Kč v roce 2008, tj. téměř o 58 %. Jednotlivé druhy peněžních sociálních dávek jsou dle MPSV zařazeny do systémů podle svého účelu. Ve struktuře sociálních příjmů rostly nejrychleji dávky sociální péče, celkem na více než dvojnásobek. Druhý nejrychlejší růst vykázaly dávky důchodového pojištění, které vzrostly o dvě třetiny. Tyto dávky tvořily největší část sociálních příjmů, když jejich podíl na sociálních příjmech v roce 2008 dosáhl 74,4 % a v porovnání s rokem 2000 se zvýšil o téměř 4 p.b. Nejméně rostly ve sledovaném období dávky nemocenského pojištění (o 15,8 %), které se v roce 2004 a 2008 meziročně snížily. Podrobněji viz tabulka 2.2.1 v příloze.

- **Částky životního a existenčního minima se zvýšily v návaznosti na ...**

Základem pro určení hranice příjmů rodiny při posuzování nároku na příjmově testované dávky státní sociální podpory a pro stanovení výše některých dávek je životní minimum. Od 1. 1. 2007 byly přijaty nové zákony: zákon o sociálních službách, zákon o životním a existenčním minimu a zákon o pomoci v hmotné nouzi. Výše částek životního minima se od roku 2000 do roku 2006 změnila celkem třikrát, jednotlivé částky jsou uvedeny v přílohové tabulce č. 2.2.2. Od 1. 1. 2007 platí měsíční částka životního minima pro jednotlivce 3 126 Kč, pro první osobu v domácnosti 2 880 Kč, pro druhou a další osobu v domácnosti, která není nezaopatřeným dítětem 2 600 Kč. Pro nezaopatřené děti jsou částky životního minima odstupňovány podle věku od 1 600 Kč pro dítě do 6 let, 1 960 Kč pro dítě od 6 do 15 let a 2 250 Kč pro dítě až do 26 let. Životní minimum domácnosti je součtem všech částek životního minima jednotlivých členů domácnosti. Jako příklad uvádíme životní minimum vybraných druhů domácností:

jednotlivec 3 126 Kč

2 dospělí 2 880 + 2 600 = 5 480 Kč

1 dospělý, 1 dítě ve věku 5 let 2 880 + 1 600 = 4 480 Kč

2 dospělí, 1 dítě ve věku 5 let 2 880 + 2 600 + 1 600 = 7 080 Kč

2 dospělí, 2 děti ve věku 8 a 16 let 2 880 + 2 600 + 1 960 + 2 250 = 9 690 Kč

2 dospělí, 3 děti ve věku 5, 8 a 16 let 2 880 + 2 600 + 1 600 + 1 960 + 2 250 = 11 290 Kč.

Životní minimum neobsahuje příspěvek na bydlení. Ochrana v oblasti bydlení je řešena v rámci systému státní sociální podpory poskytováním příspěvku na bydlení a v systému pomoci v hmotné nouzi doplatkem na bydlení.

- **... legislativní změny**

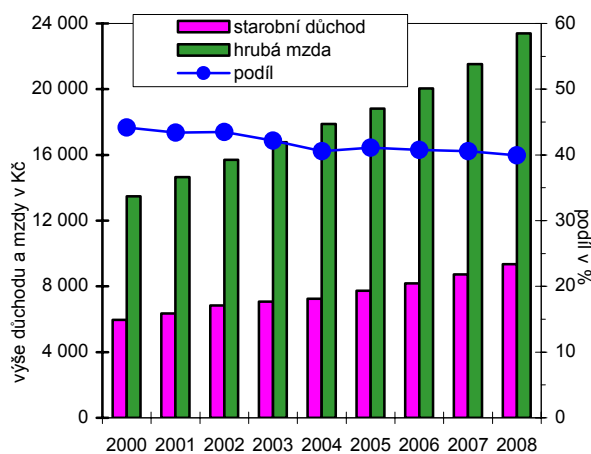
Sociální politika prošla, v souvislosti s realizovanou ekonomickou transformací a z ní vyplývajících změn v oblasti sociální a demografické, výraznými změnami a mnoha legislativními úpravami. Konkrétně se tyto změny projevují u růstu nezaměstnanosti, stárnutí populace, u odsouvání založení rodin a narození dětí do pozdějšího věku, počet narozených dětí klesal a od roku 1993 byl počet narozených nižší než počet zemřelých. Populační vývoj od roku 2006 je však ve znamení početní převahy živě narozených nad zemřelými, která byla zaznamenána poprvé po třinácti letech. Z hlediska významných změn v oblasti důchodového pojištění v roce 2008 lze poukázat na právní úpravu přijatou v červenci 2008 kterou byla realizována I. etapa důchodové reformy. Změny se týkaly výdajové strany základního důchodového pojištění a lze je členit na části týkající se doby pojištění a náhradní doby pojištění (doby, ze které není placeno pojistné), část týkající se podmínek nároku na důchod, výše důchodu, podmínek nároku na výplatu důchodu a část týkající se změny definice invalidity. Další změny proběhly i ve struktuře poskytování sociálních dávek zákonem o stabilizaci veřejných rozpočtů. Od počátku roku 2008 došlo v systému státní sociální podpory k výrazným změnám, které se dotkly téměř všech dávek systému. Podstatná změna spočívala v odstranění každoroční automatické valorizace dávek s tím, že výše téměř všech dávek byla pevně stanovena. Úpravy dávek souvisely s příklonem k adresnějšímu systému vyplácení dávek a s přenesením finanční podpory rodin s dětmi do daňové oblasti.

- **Rostl počet starobních důchodců i výše jejich důchodů**

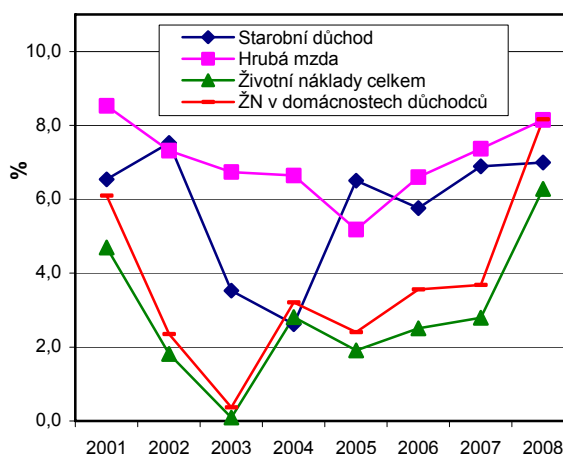
Počet příjemců důchodů (tj. starobních, plných, invalidních, částečných invalidních, vdovských, vdoveckých a sirotčích) v roce 2000 dosáhl 2,6 milionu a v roce 2008 vzrostl na 2,8 mil., počet starobních důchodců vzrostl ve stejném období z 1,9 mil. na 2,1 mil. osob. Nejvyšší podíl na výdajích na důchodové pojištění mají výdaje na starobní důchody. Je to dáno tím, že z celkového počtu důchodců je nejvíce

důchodců starobních a úroveň starobních důchodů je nejvyšší ze všech druhů důchodů (viz. přílohová tab. 2.2.5). Od roku 2003 byly vyplácené důchody pravidelně zvyšovány v lednu každého roku, přičemž zvýšení se stanovilo tak, aby u průměrného starobního důchodu činilo nejméně 100 % růstu cen a dále též nejméně jednu třetinu růstu reálné mzdy. K valorizaci důchodů docházelo pravidelně a od začátku roku 2000 do konce roku 2008 byly důchody upraveny devětkrát. V roce 2008 byla zákonem stanovena změna zákona o důchodovém pojištění, nově stanovena podmínka pro zvýšení důchodů v mimořádném termínu již při růstu cen aspoň o 5 % (dříve až při růstu cen aspoň o 10 %). Současně bylo stanoveno, že v roce 2008 se důchody zvýší mimo pravidelný termín od splátky důchodu splatné v srpnu 2008. V roce 2008 byly tedy důchody zvýšeny dvakrát (viz tab. č. 2.2.4 v příloze). Průměrný měsíční starobní důchod v roce 2008 činil 9 347 Kč a byl o 3 385 Kč vyšší než v roce 2000. Růst důchodů nedosahoval růstu průměrné mzdy a proto se jejich podíl na hrubé i čisté mzdě postupně snižoval s přerušením trendu v roce 2002 a 2005. Z podílu na hrubé mzdě 44 % a čisté mzdě 57 % v roce 2000 se podíly v roce 2008 snížily na 40 %, resp. 53 %. Celý průběh je k dispozici v přílohové tabulce č. 2.2.6.

Graf č. 2.2.1 Podíl průměrného vypláceného starobního důchodu a průměrné mzdy



Graf č. 2.2.2 Starobní důchod, průměrná mzda a indexy životních nákladů (meziroční změna v %)



• **Nižší reálný růst důchodů než průměrných mezd**

Posuzujeme-li vývoj mezd a důchodů v reálných relacích (tj. očištěný od vlivu působení cen) je zřejmé, že se jejich vzájemný poměr vyvíjel v neprospěch důchodů. Hrubá mzda se reálně za sledované období zvýšila o 38 %, zatímco důchod vzrostl reálně pouze o 17 %, takže rostl méně než polovičním tempem. Rozdíl mezi nimi se neustále zvyšoval jak ukazuje i graf. Nejvyšší růst reálné úrovně, u důchodů v roce 2002 a u mezd v roce 2003, byl shodně ovlivněn nejnižším růstem životních nákladů domácností důchodců a domácností celkem. Reálná úroveň mezd se v celém sledovaném období neustále zvyšovala, ale u důchodů došlo v letech 2004 a 2008 k mírným poklesům. Přitom v roce 2008 se reálná úroveň důchodů snížila přesto, že důchody byly v tomto roce dvakrát zvýšeny. Bylo to proto, že srpnové zvýšení důchodů ovlivnilo výši příjmů důchodců jen v menší části roku 2008. (viz. přílohová tab. 2.2.6).

• **Podíl výdajů na důchody k HDP kolísá kolem 8,5 %**

Podíl výdajů na důchody (včetně ozbrojených složek) k hrubému domácímu produktu se od počátku období zvyšoval až na 8,8 % v roce 2003, následně se snížil a kolísá od 8,2 % do 8,5 %. V roce 2000 i v roce 2008 byl shodně 8,5 %. Přehled o vývoji podílu výdajů na důchody ve sledovaném období k hrubému domácímu produktu je k dispozici v přílohové tabulce 2.2.7.

• **Přes pokles nezaměstnanosti objem příspěvků roste**

Objem vyplacených příspěvků v nezaměstnanosti činil v roce 2000 celkem 5,6 mld. Kč a v roce 2008 dosáhl 7,1 mld. Kč. Přírůstek byl ovlivněn výhradně růstem průměrného příspěvku, neboť míra registrované nezaměstnanosti byla v roce 2008 proti roku 2000 výrazně nižší (částečně vlivem změny metodiky). Míra registrované nezaměstnanosti se po poklesu v roce 2001 dále do roku 2004 zvyšovala, následně každoročně klesala na minimum v polovině roku 2008 (5,0 %). Ke konci roku 2008 však byla již shodná s úrovní koncem roku 2007 (6,0 %).

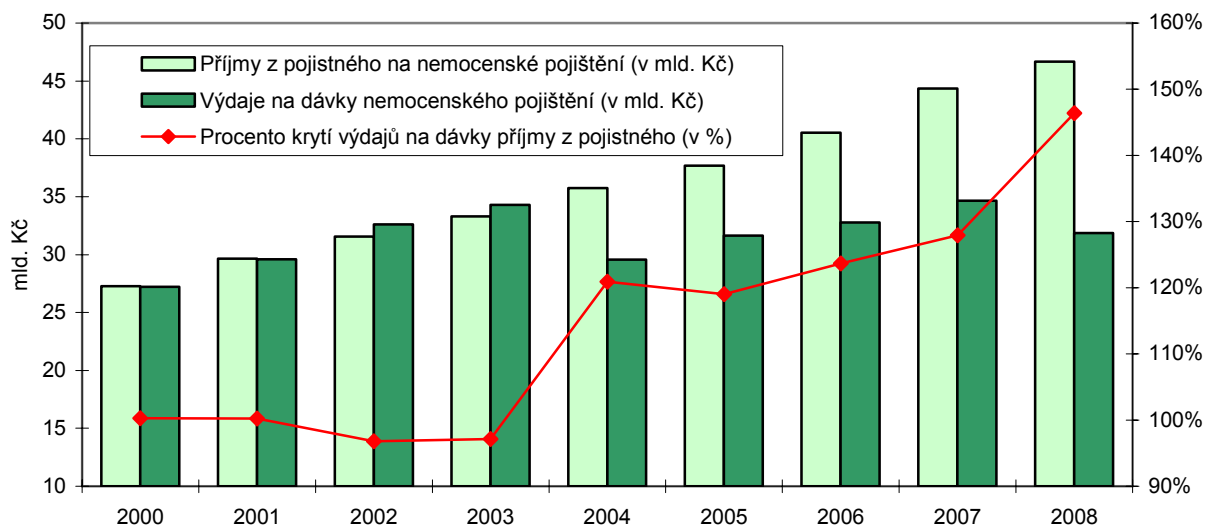
- **Pokles počtu dlouhodobě nezaměstnaných**

Vývoj míry nezaměstnanosti podle výběrového šetření pracovních sil byl obdobný. Po poklesu v letech 2001 a 2002 v následujících dvou letech obecná míra nezaměstnanosti rostla a po roce 2004 se postupně snižovala při zrychlování tempa snižování. Nejpočetnějšími skupinami uchazečů o zaměstnání podle dosaženého stupně vzdělání jsou vyučení a dále osoby s neukončeným a základním vzděláním. Jejich podíly mezi uchazeči se mírně zvýšily. Zpomalující se ekonomický růst v roce 2008 (pouze o 2,5 %), jakož i důsledky světové finanční a ekonomické krize, se začaly na trhu práce projevat až v závěru roku 2008.

- **Velké změny v systému nemocenského pojištění v roce 2008**

Dávkový systém nemocenského pojištění tvoří následující čtyři dávky: nemocenské, podpora při ošetřování člena rodiny, peněžitá pomoc v mateřství, vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství. U osob samostatně výdělečně činných je nemocenské pojištění dobrovolné. Z tohoto pojištění jim náleží jen dvě dávky – nemocenské a peněžitá pomoc v mateřství. Uchazeči o zaměstnání nejsou nemocensky pojištěni, ale z nemocenského pojištění se jim poskytuje peněžitá pomoc v mateřství. Významnou změnou v systému nemocenského pojištění v roce 2008 bylo zavedení tzv. karenční doby (od 1. 1. 2008 dávka nemocenského za první tři kalendářní dny pracovní neschopnosti nenáležela) a odstupňování procentních sazeb pro stanovení denní výše dávky podle počtu dnů pracovní neschopnosti. Sazba pro 4. - 30. den pracovní neschopnosti byla stanovena na 60 %, sazba pro 31. - 60. den na 66 % a sazba pro další dny pracovní neschopnosti na 72 % z limitovaného denního vyměřovacího základu. Rozhodnutím Ústavního soudu byla karenční doba zrušena a v období od 30. 6. do 31. 8. 2008 proto náleželo za první tři dny pracovní neschopnosti nemocenské stanovené sazbou 60 %. Změna zákona o nemocenském pojištění, pak pro období od 1. 9. 2008 do 31. 12. 2008 tuto sazbu změnila na 25 % z limitovaného denního vyměřovacího základu. Výdaje na nemocenské pojištění v letech 2000 až 2008 vzrostly z 27,5 mld. Kč na 31,9 mld. Kč. (přílohová tab. 2.2.1).

Graf. 2.2.2 Základní ukazatele nemocenského pojištění



- **Na dávkách státní sociální podpory má největší podíl rodičovský příspěvek**

Ve vyplacených dávkách státní sociální podpory jsou vykazovány dávky poskytované v závislosti na výši příjmu rodiny – testované, tj. přídavek na dítě, sociální příplatek a příspěvek na bydlení a netestované (nárok na dávky není limitován výší příjmu rodiny), tj. rodičovský příspěvek, dávky péčovské péče, porodné a pohřebné. Vyplácení příspěvku na teplo bylo ukončeno 30. 6. 2000 a vyplácení příspěvku na nájemné 31. 12. 2000, těmi se tedy dále nezabýváme. V rámci systému státní sociální podpory byl v minulosti rovněž vyplácen příspěvek na dopravu (náležel do 30. 6. 2004), příspěvek na školní pomůcky (dávka s účinností od 1. 6. 2006 do 31. 12. 2007), zaopatřovací příspěvek (vyplácen do 31. 12. 2004) a příspěvek na péči o dítě v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (náležel od 1. 10. 2005 do 31. 5. 2006). Z hlediska celkových výdajů na dávky státní sociální podpory bylo v roce 2008 vyplaceno 41,9 mld. Kč, což bylo téměř o třetinu více než v roce 2000. Vývoj byl volatilní, v roce 2003 a 2008 objem dávek meziročně poklesl, zatímco v roce 2007 se zvýšil o více než 40 %. V objemu výdajů byl v roce 2008 nejvíce zastoupen rodičovský příspěvek (67,6 %), přídavek na dítě (14,9 %) a sociální příplatek (7,6 %) (viz tab. 2.2.1 v příloze).

Graf 2.2.3 Výdaje rozhodujících dávek státní sociální podpory

